

ZACHAR JÓZSEF

III. Károly két háborúja az Oszmán-török Birodalom ellen és a magyarok (1716–1718 és 1736–1739)

A központi Magyar Királyság három, sőt időlegesen négy részre szakadt állapotának az 1699-es karlócai béke véget vetett. Az ország egész területe – a török uralom alatt maradt egyetlen Temes-vidék kivételével – a magyar királyi koronát is viselő osztrák Habsburg-uralkodó, I. Lipót császár fennhatósága alá került.

Az új államhatalom berendezkedését a nagyhatalmi állás igénye határozta meg, és a dinasztia érdekei formálták. A magyarság nemzeti szükségleteivel és igényeivel nem vetettek számot, a gazdasági és politikai intézkedések sérelmet sérelemre halmoztak.

A Magyarországon érvényesített birodalmi politika végül is kirobantotta a II. Rákóczi Ferenc fejedelem vezette 1703–1711 közötti szabadságháborút, amely a legszélesebb társadalmi alapon a független, újraegyesített és modernizált magyar állam megteremtéséért folyt. Ez a kísérlet a kedvezőtlen nemzetközi körülmények között az országnak hosszú évekre való hadszíntérré válása, az ennek következtében fellépő mérhetetlen gazdasági pusztulás, a mind súlyosabb belső nehézségek, a nemzeti egység megbomlása és végül a szinte katasztrofális pestisjárvány következtében a tuleróval szemben elbukott.

Bukásában is elhárította azonban a korábbi veszedelmeket. Az e küzdelmet lezáró szatmári béke ugyanis egyrészt a korábbi függetlenségi és Habsburg-párti magyar, másrészt a birodalmi és magyar uralkodó körök aktuális érdekegyeztetésén alapuló szerződéses megállapodást jelentett. Így amíg magyar részről feladták a nemzeti függetlenséget, a Habsburg-ház biztosította a magyar területeknek a birodalmon belüli különállóságát, nem változtatta azokat örökös tartományokká. Igaz ugyan, hogy a 16–17. században részekre szakadt országot a birodalmon belül továbbra is e részekként, vagyis Erdélyt, valamint Horvátországot különválasztva, a katonai határőrvidekeket, továbbá a bányságot kialakítva kormányozta, viszont hozzájárult, hogy továbbélhessen a szűkebb értelemben vett Magyarország, Erdély és Horvátország korábbi alkotmányossága. Ezért magyar részről az országegyesítés kérdését is feladták. Végül a magyar modernizálási törekvésekkel való szakításért cserében, a bécsi udvar felszámolta a korábbi kirívó méltánytalanságokat és törvénytelenégeket, egyúttal a szabadságharc minden résztvevőjének teljes amnesztiát biztosított.

Ilyen előzmények után, a magyarországi állapotok konszolidálódásának időszakában került sor VI. Károly császár (magyar királyként: III. Károly) két háborújára az Oszmán-török Birodalom ellen. A konszolidáció belső alapját az a tény jelentette, hogy a magyar uralkodó osztályok döntő többségükben elfogadták a szatmári béke megállapodásait. Úgy vélték, hogy az adott történelmi körülmények között további hadakozással sem érhetnek el többet, ugyanakkor kockáztatnának mindent, amit a bécsi kormányzat elfogadni látszik.

Ezt a nézetet azonban nem osztotta II. Rákóczi Ferenc fejedelem és a szabadságharc több katonai vezetője sem. Nekik meggyőződésük volt, hogy minden kétoldalú szerződéses megállapodás ellenére a jövőben is Bécsből mindenkor a birodalmi méretekben gondolkodó Habsburg-dinasztia nagyhatalmi érdekeinek alárendelten és aktuális céljainak megfelelően fogják intézni a magyarság ügyeit. Az Európát akkoriban dúló két nagy koalíció – a spanyol örökösödési és az északi – háborúra tekintettel az egyetemes békeszerződést részesítették előnyben. Annak megkötéséig a fegyveres

küzdelem folytatása mellett szálltak síkra. Amikor ez lehetetlenné vált, külföldre távoztak, hogy onnan kísérjék meg a szabadságharc megújítását.¹

Velük együtt vagy őket követve elhagyta az országot néhány ezer harcosuk is, főleg fiatalok és a termelésből korábban kiszakadt szegénylegény-tömeg, az ún. vitézliő rend tagjai, akiknek életele-mük volt a fegyveres küzdelem. E társadalmi helyzetüket és esetleges vagyonukat veszített harcosoknak fegyverükön kívül legfeljebb hitük volt. Útjuk így – amennyiben meggyőződésüket nem adták fel és nem léptek be a Habsburg-haderőbe – szükségszerűen vezetett el az idegen hadakhoz. Európa-szerte mindenütt szívesen látottak voltak, hiszen a könnyűlovasság sajátos magyar válfajaként megszületett huszárság ekkoriban nyert teret. A nagy létszámú állandó zsoldoshadsereg korában mindenütt éppen rájuk, a hírvívés, fürkészés, tábor- és menetbiztosítás, portyázás és kisháború két évszázados tapasztalatával rendelkező mestereire volt szükség. Ezeket a magyarokat, akik idegen zsoldosként is mindenütt kurucoknak tartották és nevezték magukat, elsősorban a Habsburg-hadak ellen vonuló seregek vonzották. Utánpótlásuk is – bár egyre csökkenő mértékben – tartósan biztosított volt. A hazai állapotok konszolidálódása és jelentős gazdasági fellendülés mellett is maradt ugyanis más egyéni és politikai sérelem bőven, sőt újak is keletkeztek.²

Politikai támaszt keresve, a Rákóczi-szabadságharc külföldre szorult katonai vezetői között hamar teret nyert az oszmán-török orientáció. Miután a szatmári békekötés utáni időben minden más külkapcsolat lehetetlenné vált, gróf Bercsényi Miklós főgenerális már 1712. március 5-én a lengyelországi Brezánból keltezett levelében felvetette II. Rákóczi Ferenc fejedelemnek: nem lenne-e helyes, ha tábornoktársai továbbmennének Lengyelországból az Oszmán-török Birodalom területére, ott a Porta segítségével hadat szerveznének, és „kiütnének”.³

Bercsényi ugyanakkor sorra küldte haza megbízható tisztjeit egy új szabadságharc előkészítésére. A bel- és külpolitikai helyzet azonban az 1714 augusztusára időzített felső-magyarországi felkelést eleve kudarcra ítélte. A szervezkedő hazaküldött és itthoni 36 kuruc tisztet, továbbá mintegy 1200 résztvevőt a Habsburg-hatóságok elfogták. A tervezett felkelés vezetői közül Czelder Orbán brigadéroszt kivégezték, Pongrácz János ezredeskapitány belehalt a kínvallatásba, a többiek súlyos ítéleteket kaptak.⁴

A Rákóczi-szabadságharc államának külföldre távozott felső vezetése mégsem adta fel a reményt, hogy a kül- és belpolitikai események kedvezőbb alakulása továbbiakban lehetőségessé teszi egy új küzdelem megvívását. Az időpontot első ízben III. Károly első török háborújának idején látták elérkezettnek.

E háborúra⁵ úgy került sor, hogy az alig végetért spanyol örökösödési és a még folyó északi

¹ AR/III. I. k. 410. skk.; Vö: AR/I. XI–XII. k.; *Kállay István*: Adatok a Rákóczi-szabadságharc végnapjainak történetéhez. Levéltári Közlemények 1962. 138. skk.; *Köpeczi Béla*: La France et la Hongrie au début du XVIIIe siècle. Bp., 1971. 303. skk.; *R. Várkonyi Ágnes*: "Ad pacem universalem". Századok 1980. 165. skk.; *Bánkuti Imre*: A szatmári béke. Bp., 1981.

² *Markó Árpád*: Magyarország politikai és katonai helyzete III. Károly korában 1711–1740. Magyar Katonai Szemle (MKSz) 1940. 511. skk.; *Hopp Lajos*: A Rákóczi-emigráció Lengyelországban. Bp., 1973. 12. skk.; *Honfi József*: A huszárság kialakulása a XVIII. századi orosz hadseregben. HK 1968. 101. skk.; *Zachar József*: A Francia Királyság 18. századi magyar huszárai. Hadtörténeti Közlemények (a továbbiakban HK), 1980. 523. skk.

³ AR/I. VII. k. 110.

⁴ OL Rákóczi sz. lt. I. 1. Caps. H. Fasc. 241.; MTAKK Ms. 4969. Fasc. 18.; *Stephanus Katona*: Historia Critica Regum Hungariae Stirpis Austriacae, XXXVII. k. Buda, 1806. 657. skk.; *Márki Sándor*: II. Rákóczi Ferenc. Bp., 1910. III. k. 396. skk.; *Köpeczi Béla*–*R. Várkonyi Ágnes*: II. Rákóczi Ferenc: 2. bőv. kiad. Bp., 1976. 381. skk.; *Hopp*: i. m. 168.

⁵ Az itt röviden felvázolt eseményekre vonatkozóan bővebben lásd: *L. Matuschka* (kiad.): Der Türkenkrieg 1716–1718. Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen, XVII–XVIII. k. Wien, 1891.; *Hammer*: i. m. VII. k. 439. skk.; *J. Grotowski*: Die Feldzüge der Türken wider die Kaiserlichen in den Jahren 1716–1718. Ungarisches Magazin III. k. 1783. 301. skk.; Histoire de la guerre de Hongrie pendant les campagnes de 1716, 1717 et 1718. Wien, 1788.; *Vandal*: Une ambassade française en Orient sous Louis XV. La mission du Marquis de Villeneuve. Paris, 1877. 84. skk.; *J. Odenthal*: Österreichs Türkenkrieg 1716–1718. Düsseldorf, 1939.

háború adta lehetőséget kihasználva, az Oszmán-török Birodalom 1715-ben hadat üzent a Velencei Köztársaságnak, és elszakította az 1699-es karlócai békével elvesztett, görögök lakta Moreát (Peloponnészoszt). Ugyanabban az évben azonban elhunyt XIV. Lajos francia király, utóda még gyermek volt és a régensségre tekintettel nem kellett újabb Nyugat felőli támadástól tartania III. Károlynak. Így a még törökök megszállta magyar Temes-vidék visszaszerzése és esetleges további balkáni terjeszkedés reményében 1716-ban szövetséget kötött Velencével, és kiprovokálta a Porta hadüzenetét.

A török seregek erre Velence helyett Belgrád felé vettek irányt. 1716. augusztus 5-én Péterváradnál került sor az első jelentős összecsapásra. Az Ali Kumurdzsi nagyvezír vezette mintegy 150 ezer törökön a Habsburg-haderő 80 ezer főnyi csoportosítása, amelynek élén herceg Savoyai Jenő tábornagy állt, határozott győzelmet aratott. A törökök legkevesebb 30 ezer főt vesztek, és odalett teljes tűzérésgük, málhájuk is. Savoyai Jenő ezt követően Temesvárhoz vonultatta hadait, augusztus 26-án pedig ostrom alá vette ezt a fontos erődöt, amelyet október 13-án feladtak a törökök. A diadal folytatódott. November 9-én Pancsovát, november 12-én Újpalánkát vették be a császári királyi seregek. További kötelek sikeres manővereket hajtottak végre a Száva mentén és Boszniában, míg mások Moldvába és Havasalföldre törtek be. Minderre tekintettel a bécsi udvar nem fogadta el a Porta békeajánlatát

1717-ben folytatódtak a küzdelmek. Savoyai Jenő a százezer főre növelt főerővel Belgrádroz vonult, ezt a kulcsfontosságú erődöt kívánta visszafoglalni. Ezt felismerve, a török hadvezetés is odavezényelte a főerőket, hogy megakadályozza az ostromot. Az új nagyvezír, Lari Ahmed, seregével körbevette a császári-királyi hadak táborát, és besáncolta magát. Így az a sajátos helyzet alakult ki, hogy júliustól az addigi ostromlók maguk lettek ostromlottak. Mielőtt azonban a törökök elképzelésüket megvalósíthatták volna, váratlanul csata megvívására indult egész hadseregével Savoyai Jenő, aki a török hadvezetés minden haditervét megtudta egy török szolgálatban állt magyartól, Vékony János futártól. A meglepett törökök 1717. augusztus 16-án a belgrádi csatában újabb súlyos vereséget szenvedtek. Ennek következtében két nap múlva feladták magát Belgrádot is.

A Porta ismét béketárgyalásokat kezdeményezett, most már a bécsi udvar is hajlandó volt tárgyalni. Ebbe az irányba hatott, hogy az itáliai Habsburg-birtokokon váratlanul rajtaütött a spanyol örökösödési háborút lezáró békét megváltoztatni kívánó V. Fülöp spanyol király hadereje. Újabb jelentős harcselekmények nélkül, csupán manőverezéssel teltek el a következő hónapok a török hadszíntéren, míg 1718. július 21-én elérkezett a pozserováci békekötés napja. A békekötés értelmében nemcsak a Temes-vidéket csatolták a Habsburg-birodalomhoz, hanem Észak-Szerbiát, Észak-Boszniát és Havasalföld Erdélyi Kárpátok és Duna közötti határ menti sávját, azaz a középkori Szörényi bán-ságot is, így a birodalom határvonala az Olt–Duna–Timok–Kis-Morava–Drina–Száva–Una vonalán húzódtott.

Ez a háború közvetlenül érintette a magyarságot is. Miután a szűkebben vett Magyarország az 1715. évi VIII. törvénycikkkel hozzáigazította az ország hadügyét a birodaloméhoz, a tehertétel azonnal jelentkezett. Az addigi nemesi felkelés, az insurrectio és a bizonyos jobbágytelek utáni portális katonaság, összesen mintegy 30 ezer fő háború esetén való kiállításán túl most már elsődlegesen az állandó hadsereg fenntartásához kellett hozzájárulnia.⁶ Mégpedig nem csupán az akkori magyarországi kiállítás 5 huszár- és 1 hajdúezredet kellett fenntartani. 1716-ban természetben fizetendő rendkívüli hadiadóként 2 832 000 Ft értékkel kellett eltartani a szűkebb értelemben vett Magyarországon állomásoztatott 16 gyalog-, 14 vértés- és 3 dragonyosezredet is. Erdélynek pedig ugyanígy 800 000 Ft hadiadóval kellett hozzájárulnia a háborús terhekhez, és saját erőin kívül még 3 gyalog-, 2 vértés- és 2 dragonyosezredet kellett eltartania. A délvédelmi katonai határőrvidék saját csapatkontingense fenntartására az évben 317 000 Ft-ot fordított.⁷

⁶ Szabó Dezső: Az állandó hadsereg becikkelyezésének története HK 1910. 551. skk.; Ujhelyi Péter: Az állandó hadsereg története I. Lipót korától Mária Terézia haláláig 1657–1780. Bp., 1914. 205. skk.; Markó Árpád: Insurrectio és állandó hadsereg. Domanovszky Sándor (szerk.): Magyar Művelődéstörténet. Bp., é. n. IV. k. 250. skk.; Bolgár Elek: A bandériális hadrendszer megszüntetésével kapcsolatos közjogi viták 1715–1748. Magyar MKSz 1937. 210. skk.; Bolgár Elek: A nemesi felkeléssel kapcsolatos alkotmányjogi kérdések az állandó hadsereg létesítése után. Uo. 1938. 713. skk.

⁷ MHStA, Kriegaacten 1716–1718. Fasc. 111.

A hat reguláris magyar ezredben összesen 3220 huszár és 2350 hajdú, továbbá a portális magyarországi katonaságból 12 huszár-, 12 szabad- és 10 gyalogszázadban 2200 fő katonáskodott, míg az erdélyi és délvideki határőrök közül 23 200 gyalogost és 5400 huszárt vettek figyelembe a hadilétszámnál. Az összesen 175 200 fős Habsburg-haderőből, így 36 370 fő a magyar korona területéről került ki. A parancsnoki karban kevés magyarral számolt a hadvezetés. Gróf Pálffy János tábornagy lett a hadra kelt haderő lovassági parancsnoka. Mellette még fontos szerep jutott gróf Nádasdy Ferenc és báró Ebergényi László lovassági tábornoknak, valamint Splényi László generális-fősztrázsa-mesternek.⁸

A török ellen egyébként a Habsburg-vezetés a határőrvidékbelieknek alig a felét vitte el, újabb magyar reguláris egységet nem szervezett, és nem igyekezett különösebben szaporítani a magyar katonák számát. Csupán a magyar területeken elhelyezett nem magyar ezredek kiegészítésénél alkalmazott – közvetett adatok szerint viszonylag nagy számban – közülük. Az így hadba vonultatott magyarok száma – források hiányában – ma még nem állapítható meg.⁹

Az udvar óvatos magatartása mögött jogos aggodalom húzódtott meg. A hadiadóból fakadó súlyos teherterelt leginkább megérző jobbágság mind nyilvánvalóbb tanújelét adta elégedetlenségének. Az elszökések országban belül, sőt – mivel a kilátástalan helyzetből való menekülésre hazai katonáskodással sem nyílt mód – külföldre olyan mértékben öltöztek, hogy már 1715-ben országgyűlési tiltalmat kellett hozni.¹⁰ Ám hiába.

Az ellenállás egyéb formái mellett a Maros mentén előkészületek történtek fegyveres felkelésre is. Ettől végül is a császári-királyi haderő törökellenes felvonulása következtében eltekintettek a szervezkedők. De kapcsolatba léptek a szabadságharc külföldön élt katonai vezetőivel.¹¹

Ezek a katonai vezetők a háború kitörésének hírére lengyel és orosz földről a török uralom alatt álló Dnyeszter-parti Hotinba siettek.¹² Ott Bercsényi Miklós 1717. február 7-i keltezéssel tervezetet állított össze egy, a török oldalán hadba szálló magyar segélyhadról. Ebben egy-egy ezer fős huszár- és dragonyosozreddel, valamint egy ezeröttszáz fős gyalogezerreddel számolt.¹³

A Porta szívesen látta a magyarok készülődését a kuruc szabadságharc megújítására, szövetségnek tekintette őket a Habsburg-ellenes háborúban, és igyekezett is reájuk támaszkodni. Sőt létszámuk szaporítására engedélyezte, hogy toborzóistizteket küldjenek Lengyelországba, Oroszországba és Erdélybe. Néhány magyar tisztet ugyanakkor Belgrádroz rendelt, hogy ott ténykedjék a magyaroknak a Habsburg-hadakból való elszökése érdekében.¹⁴

Bár a lengyelországi magyarok török földre áramlása még az 1717. május 29-i császári-királyi főparancsnoki jelentés szerint is tartott,¹⁵ sem a korábban Moldvában és Havasalföldön letelepített magyarok, sem a szomszédos területekről érkezettek száma sem tette lehetővé a török elképzelések megvalósulását, a tervezett magyar létszám kiállítását. Az eddig felszínre került töredékadatok összegeése arra enged következtetni, hogy kezdetben talán 850 magyar harcos fogott fegyvert a török oldalán. A kuruc konföderáció 1717. áprilisi hotini megújítása ellenére sem lett tömeges a Habsburg-

⁸ Kriegsarchiv, Wien (KA), Feldakten, Türkenkrieg 1716. Fasc. VII. Vö: P.A. La Lande: Histoire de l'Empereur Charles VI de glorieuse mémoires. La Haye, 1743. I. k. 406. skk.; Matuschka: i. m. XVI. k. 42. skk.

⁹ Hadtörténelmi Levéltár, Budapest, (HL), XVIII. századi iratok, Fasc. VI., Ghillányi János tábornok iratai, Fasc. XIV.; KA, Feldakten, Türkenkrieg 1716. Fasc. VII., XI. Vö: MHHS, XXVII. k. 591. skk.; Matuschka: i. m. XVII. k. 44. skk.; Várady Gábor: Savoyai Jenő és a Nándorfehérvár elleni hadjárat. HK 1894. 29. skk.

¹⁰ OSZKK, Fol. Lat. Fasc. 2126., 2914.; Márki: i. m. III. k. 292. skk.

¹¹ Matuschka: i. m. XVII. k. 7. skk.; Köpeczi–R. Várkonyi: i. m. 389. skk.

¹² Karácson Imre: A Rákóczi-emigráció török okmányai 1717–1803. Bp., 1911. 20.; Thaly Kálmán: Kosztolányi Jávorka Ádám ezredes, a gr. Forgách- és Rákóczi-levéltár. Bp., 1888. 20.; Szekfü Gyula: A száműzött Rákóczi. Bp., 1913. 72.; Márki: i. m. III. k. 436.; Hopp: i. m. 129.

¹³ Karácson: i. m. 11. skk.; részletesebben lásd: Karácson Imre: A törökországi magyar ezredek 1717-ben. HK 1911. 327. skk.

¹⁴ Karácson: i. m. 14. skk.; Karácson: HK 333. skk.; Honfi: i. m. 103. skk.

¹⁵ Matuschka: i. m. XVII. k. 2. r. 34.

haderőtől való elszökés, eddigi ismereteink szerint csak mintegy 400 fő jelentkezett a magyar tábor-nokoknál.¹⁶

Ezen még az a tény sem változtatott, hogy ismertté vált, maga II. Rákóczi Ferenc is hajlandó a szultán meghívását elfogadni, elhagyja franciaországi magányát és a magyar segélyhad élén a török szövetségeseként hadba száll.¹⁷ Mire megérkezett, a magyar katonák Bercsényi Miklós és Csáky Mihály generálissal Belgrádnál, Máriássy Ádám generálissal Szendrőnél, Forgách Simon generálissal Viddinnél hadba szálltak. De igazán semmilyen jelentős szerepet sem játszhattak, hiszen végül is összesen optimális számítás szerint is alig ezren lehettek a török táborokban és talán félezen – részben már korábban török szolgálatba álltak – az egyes, török kézben volt magyarországi erődökben.¹⁸

1717-ben szükségszerűen visszhang nélkül maradt Esterházy Antal generális felhívása is, amelyben Erdély lakosságát kuruc felkelésre, a török melletti hadba szállásra szólította fel.¹⁹ Augusztus 22-én a moldvai–erdélyi határon ugyanis alig 200 fős magyar köteléke élén a mintegy 15 000 főnyi török–tatár–moldvai csoportosítás részeként jelent meg. A két oszlopban Besztercén és Szamosújváron át Kolozsvár felé, illetve Désen, Nagykárolyon és Szatmáron át a Tiszához vonuló szövetségesek, – elsődlegesen a tatárok – ellenségként viselkedtek. A – csekély számban jelenlévő – császári–királyi erőket meg sem támadták, csak raboltak, fosztogattak, gyűjtögettek és a lakosságot hurcolták el. Maga Esterházy a határon lévő hágón várta a híreket, magyarjai pedig a Kolozsvár felé nyomuló kisebb csoportosításban nézték tehetetlenül, mint omlanak össze reményeik.²⁰

Savoyai Jenő herceg, a Habsburg-hadak főparancsnoka ugyanakkor nem zavartatta magát, az erdélyi betörés miatt főerőinek csoportosításából egyetlen katonát sem vont el. Az „utolsó tatárjárásnak” az ő utasítására a magyar megyei hadak és portális alakulatok vetettek véget.²¹ Az előzetesen Tokajnál gyülekeztetett erők élén gróf Károlyi Sándor altábornagy, felső-magyarországi és Tiszavidéki vezénylő parancsnok, az egykori kuruc főgenerális állt, és olyan további neves volt kuruc tisztek szolgáltak mellette a hadak élén, mint Bagossy László brigadéros és Deák Ferenc ezereskapitány. Az ő diadaluk volt, hogy a török, tatár és moldvai seregeket visszazorították Máramarosba, majd augusztus 30-án onnan Moldvába, miután Sztojka László alispán vezetésével a máramarosi megyei had is rajtuk ütött.²²

Látványos kifejezője volt ez annak, hogy már nem nyílt mód a kuruc szabadságküzdelmek

¹⁶ *Karácson*: i. m. 36. skk.; *Matuschka*: i. m. XVII. k. 61. skk.; *Esze Tamás–Várkonyi Ágnes*: A Rákóczi-hagyomány mozgósító szerepe a 18. században. *Spira György* (szerk.): Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711–1790. Bp., 1952. 126. skk.; *Köpeczi Béla*: A Rákóczi-hagyomány a XVIII. század közgondolkodásában. ItK 1973. 154. skk.; *Sinkovics István*: Rákóczi a következő nemzedék megítélésében. *Sinkovics István–Gyenis Vilmos* (szerk.): Rákóczi-tanulmányok. Bp., 1978. 116. skk.

¹⁷ *W. Theyls*: Mémoires curieux de la guerre dans la Morée et en Hongrie. Leyde, 1722. 288. skk.; *Angyal Dávid*: Adalékok II. Rákóczi Ferenc törökországi bujdosása történetéhez. Bp., 1905. 8. skk.; *Matuschka*: i. m. XVII. k. 274. skk.; *Szekfü*: i. m. 139. skk.; *Köpeczi–R. Várkonyi*: i. m. 390. skk.

¹⁸ *Karácson*: i. m. 20. skk.; *Fekete Lajos*: A Refik-okmánytárról. Levéltári Közlemények 1925. 269. skk.; *Szekfü*: i. m. 77., ill. 139.; *A. v. Arneth*: Prinz Eugen von Savoyen. Wien, 1858. II. k. 406. skk.

¹⁹ KA, Feldakten, Türkenkrieg 1717. Fasc. VI. Vö: *Karácson*: i. m. 18.; *Márki*: i. m. III. k. 453.; *Várady*: i. m. 29.

²⁰ KA, Feldakten, Türkenkrieg 1717. Fasc. IX., X.; *Matuschka*: i. m. XVII. k. 232. skk.; *Várady*: i. m. 231. skk.; *Obetko Dezső*: Az 1717. évi tatárbetörés. HK 1941. 194. skk.

²¹ OL Károlyi lt. Missiles, Fol. 59 549. skk.; BAZmL, Acta politica, Mat. II. Fasc. I. Nr. 324–327., Mat. III. Fasc. II. Nr. 69., Fasc. III. Nr. 44.; KA, Feldakten, Türkenkrieg 1717 Fasc. V., VIII., IX. Vö.: *Várady*: i. m. 34. skk.; *Obetko*: i. m. 194. skk.; *Szalay László* (kiad.): Gróf Károlyi Sándor Önéletírása és naplójegyzetei. 1669–1750. Pest, 1865. 110. skk.; *Szilágyi István*: Az utolsó tatárjárás. *Szilágyi I.–P. Szathmáry K.* (szerk.): Szigeti Album. Pest, 1860. 293. skk.; MHHS, XXXV. k. 489. skk.; *Matuschka*: i. m. XVII. k. 228. skk.

²² BAZmL, Acta politica, Mat. II. Fasc. I. Nr. 324–326., Fasc. III. Nr. 44.; *Szalay*: i. m. 110. skk.; *Várady*: i. m. 204. skk.; *Obetko*: i. m. 196. skk.; *Thaly Kálmán*: Károlyi Sándor hadielőterjesztése és észrevételei az 1717. évi tatárjárásról. Századok 1867. 55. skk.

megújítására. Ha feszítő volt is a társadalmi mozgás hiánya, nem volt már jelen a régi szegénylegényréteg, amely mindaddig a fegyveres küzdelmek bázisaként szolgált. A lakosság zöme pedig addigra belefáradt a közel negyven évig tartó kuruc küzdelmekbe és a másfél évtizeden át a török ellen viselt visszafoglaló háborúba. Ugyanakkor elhatalmasodott a békés fejlődéssel való megelégedettség érzése. A nagy többség nem hagyta, hogy török, tatár, moldvai erők ezt megzavarják, még ha néhány magyarral együtt és II. Rákóczi Ferenc nevében jöttek is. Az adott politikai berendezkedéssel és társadalmi fejlődéssel elégedetlen rétegeknek a Szamos és a Tisza mellékén ekkor megkísérelt kuruc szervezkedése – országos mértékben tekintve – már teljesen elszigetelt maradt.²³

Másrészt viszont derekasan helytálltak a magyarok a Habsburg-hadak kötelékében. Kiemelést érdemel Pálffy tábornagy 1717. augusztus 1-i rajtaütése a karlócai török táboron, amikor a Babocsay, Ebergényi-, Esterházy-, Nádasdy- és Splényi-huszárezred nagy veszteségeket okozott az ellenségnek, egyúttal négyszáz huszár is elesett. Ez az öt huszárezred az augusztus 5-i péterváradai csatában is jeleskedett.²⁴ Ugyanakkor kitűntek – az irreguláris magyar erőkkel együtt – az augusztus 16-i belgrádi döntő csatában.²⁵ Majd azzal hívták fel magukra a figyelmet, hogy a havasalföldi és moldvai betörés során Bukarestig és Jászvásárig portyáztak.²⁶

Így az egykori kurucok reményei hamar elszálltak. De más csalódás is érte őket. Mire a spanyol királynak és az orosz cárnak a Habsburg-ellenes török és spanyol hadműveletekhez kapcsolódó ígéreteiben bízó II. Rákóczi Ferenc 1717. október 10-én török földre érkezett,²⁷ a háború is eldőlt. A császári-királyi hadak mindkét irányból támadó ellenségük ellen meghatározó győzelmet arattak, és a Porta kénytelen volt békéért folyamodni.

A magyar segélyhadakban küzdő Bercsényivel és Csákyval Ruszcsukban, Máriássyval Nisben, Esterházyval Brailában és Forgách-csal Drinápolyban vonultak téli szállásra. Ott maradtak az 1718. július 21-én megkötött pozserováci békéig.²⁸ Ennek 15. cikkelye biztosította számukra a menedéket az Oszmán-török Birodalomban, de „a határoktól távol lévő részekben lévő helységeken”.²⁹ Így vált a kuruc vezetők kényszerpartortokodási helyévé Rodostó, amíg vitézeik, eddigi ismereteink szerint 549 fő, a havasalföldi Bukarestben és a moldvai Jászvásárban, majd a besszarábiai Benderben és a bulgáriai Csetrofcában kapott telepedési engedélyt.³⁰

Az eddig hadakozó magyarok másik része továbbment francia földre, és ott katonáskodott tovább. Távozásukat a huszárság fejlesztésében fáradkozó francia udvar közbenjárására engedélyezte a Porta és segítették a vezető magyar emigránsok.³¹ Így a francia hadsereg kötelékében Ráttky György brigadéros³² mellett Bercsényi László ezredes³³ is önálló, zömében magyarokból álló huszárezred

²³ OL Károlyi lt. Missiles, Fol. 59 549. skk.; BAZML, Acta politica, Mat. II. Fasc. I. Nr. 327., Mat. III. Fasc. II. Nr. 69.; *Esze-Várkonyi*: i. m. 124. skk.; *Köpeczi-R. Várkonyi*: i. m. 395. skk.

²⁴ OSZKK, Fol. Germ. Fasc. 520.; KA, Feldakten, Türkenkrieg 1716. Fasc. XIII.

²⁵ KA, Feldakten, Türkenkrieg 1717. Fasc. V., VII., VIII., IX. Vö: *Várady*: i. m. 23. skk.; *Szilágyi*: i. m. 293. skk.; *Lukinich Imre*: Egykorú jelentés Belgrád bevételéről. HK 1915. 233. skk.

²⁶ *Krizsán László*: Ismeretlen okmányok a törökellenes felszabadító harcok utolsó szakaszának történetéhez. HK 1964. 167. skk.

²⁷ *Szekfü*: i. m. 103.

²⁸ *Karácson*: i. m. 19. skk.; *Szekfü*: i. m. 139. skk.

²⁹ KA, Feldakten, Türkenkrieg 1718. Fasc. VI. Vö: *Matuschka*: i. m. XVII. k. 472.

³⁰ *Karácson*: i. m. 42. skk.; ill. 72. skk.; *I. Gökbülgin*: II. Rákóczi Ferenc és a bujdosókra vonatkozó új török források. *Köpeczi Béla-Hopp Lajos-R. Várkonyi Ágnes* (szerk.): Rákóczi-tanulmányok. Bp. 1980. 711. skk.; *T. Gökbülgin*: Rákóczi az Oszmán Birodalomban. Benda Kálmán (szerk.): Európa és a Rákóczi-szabadságharc. Bp. 1980. 83. skk.; *M. Mravkarova*: Újabb török okmányok a Rákóczi-emigrációhoz. *Köpeczi Béla-Hopp Lajos-R. Várkonyi Ágnes* (szerk.): Rákóczi-tanulmányok. Bp. 1980. 717. skk.

³¹ Archives du Service Historique de l'Armée, Paris-Vincennes (ASHA), A¹, Fasc. 2770., 3Y^C, Fasc. 313.; *André Corvister*: L'armée française de la fin du XVIIe siècle au ministère de Choiseul. Le Soldat. Paris, 1964. I. k. 645. skk.

³² *Zachar József: Ráttky György kuruc ezerekeskapitány, francia generális (?-1742)*. HK 1982. 355. skk.

³³ *Zachar József: Bercsényi László (1689-1778)*. HK 1978. 81. skk.; *Üő*: Bercsényi László, a Rákóczi-szabadságharc kapitánya, Franciaország marsallja. (Válogatott források.) Folia Rákócziána, I. k. V. 1979

éleire kerülhetett. Sőt az a furcsa helyzet alakult ki, hogy amíg Versailles Madrid megleckéztetése érdekében diplomáciailag Béccsel működött együtt, hadseregefejlesztésében – a huszárokkal kapcsolatosan – Bécs magyar ellenségeire támaszkodott, akik közül sokan a magyar–török határon át egyenesen otthonról szöttek el.³⁴ Végül is ezekben az években a francia uralkodó hadserege ugyanúgy mintegy másfélezer magyar huszárral rendelkezett, mint a békelétszáma csökkentett Habsburg-haderő.³⁵

Más, főleg az osztrák uralkodóval ellenséges viszonyban álló államok hadseregeihez is távoztak azonban elszököttek. Ez a tény annak a kifejlődése is volt, hogy továbbra is voltak a birodalmi berendezkedéssel elégedetlen magyarok. Az idegen hadakban való szolgálatvállalás a bécsi udvar politikájával való szembenállás egyik megnyilatkozása is volt, nem csupán gazdasági-egzisztenciális indítatásból fakadt.

A bécsi hadvezetés csak az 1733-ban kitört lengyel örökösödési háborúra³⁶ tekintettel szaporította a katonáskodó magyarok számát. A meglévő akkor 3 huszár- és 1 hajdúezred mellé további 5 huszár- és 2 hajdúezredet állítottak fel.³⁷ Így a 140 000 fős haderőben³⁸ mintegy 15 000 magyar állt akkor a reguláris ezredekben fegyverben Bécs szolgálatára.³⁹ Rajtuk kívül hadba vonultatták még a katonai határőrvidekbeli 32 000 irreguláris harcos mintegy egyharmadát is.⁴⁰ A reguláris magyar katonák szaporítása egyébként a bécsi kormányzatnak 121 469 Ft-ba került, ám az évi hadiadó a Magyar Királyság területéről 3 506 993 Ft-ot tett ki.⁴¹ A Habsburg-birodalom támogatását élvező III. Ágost lengyel király is engedélyt kapott, hogy Magyarországon toborozzon egy huszárszázadot.⁴² Sőt a szövetséges orosz hadseregben lévő magyar huszárezred 1130 fős hadilétszáma való emelését is magyarországi toborzással oldották meg.⁴³

Ám a szemben álló haderőkben is számoltak a magyarokkal. A francia uralkodó is szükségesnek látta, hogy növelje huszárai számát. Újlag a jól bevált utat választotta: szolgálatában álló magyar huszártiszteket küldött toborzási megbízással a török–magyar határterületre.⁴⁴ Ismét szöktek át annyian, hogy ezredalapítási pátentet kapott már 1733-ban Esterházy Bálint József, aki azután felállította egységét.⁴⁵ II. Rákóczi Ferenc ösztönzésére ugyanakkor a Keleten élő magyarok közül számosan a francia támogatást élvező lengyel ellenkirály, I. Szaniszló hadába álltak be. A hadműveletekbe közülük mintegy 800 fő kapcsolódott be.⁴⁶

E háború során Magyarországon újra mozgolódás támadt a kuruc érzelműek között. Kapcsolatba léptek nemcsak II. Rákóczi Ferencel, hanem a lengyelországi és a franciaországi magyar katonákkal is, míg biztatásukra a Havasalföldön és Moldvában gyülekező magyar emigránsok 1734-ben egyenesen hadilőkészületeket tettek.⁴⁷ A Békés megyei jobbágyok és a Maros menti határőrök

³⁴ ASHA, A¹, Fasc. 2770., 3Y^C, Fasc. 313.

³⁵ ASHA, Y8^C, Fasc. 21., X^C, Fasc. 80., 3Y^C, Fasc. 313., A¹, Fasc. 2770.; OSzKK, Fol. Hung. Fasc. 1392. Fol. 26. skk.

³⁶ E háborúról lásd: *P. Massuet*: Histoire de la dernière guerre et des négociations pour la paix. Amsterdam, 1736.; *R. Gerba*: Polnischer Thronfolgekrieg. Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen, XIX–XX. k. Wien, 1891.

³⁷ *A. Wrede*: Geschichte der k. u. k. Wehrmacht. Wien, 1898. III. k. 712. skk.

³⁸ *Gerba*: i. m. XIX. k. 2. r. 30. skk.

³⁹ KA, Feldakten, Röhmisches Reich 1734. Fasc. XIII. Vö: *Gerba*: i. m. XIX. k. 100. skk.

⁴⁰ *Fr. Vaniček*: Specialgeschichte der Militärgrenze. Wien, 1875. I. k. 195. skk.

⁴¹ KA. Röhmisches Reich 1743. Fasc. XIII.

⁴² *Massuet*: i. m. I. k. 104. skk.

⁴³ OSzKK, Fol. Hung. Fasc. 1393., 1652.; *Honfi*: i. m. 102. skk.

⁴⁴ ASHA, A¹, Fasc. 2702., 2735., 2736., 2761., 2710., 2794., 2796.

⁴⁵ ASHA, X^C, Fasc. 82., Y8^C, Fasc. 12. Lásd bővebben: *Zachar József*: A francia ancien régime két Esterházy-huszárezrede. HK 1983. 197. skk.

⁴⁶ *Massuet*: I. m. I. k. 97. skk.; *Zachar József*: Leszczyński Szaniszló lengyel király és a magyarok. Honismeret 1980/4. 33. skk.

⁴⁷ *Massuet*: i. m. II. k. 127. skk.; *Márki*: i. m. III. k. 607. skk.; *Angyal*: i. m. 28. skk.; *Szekfü*: i. m. 331. skk.; *Köpeczi–R. Várkonyi*: i. m. 417.

fegyveres megmozdulása azonban 1735-ben kül- és belpolitikai okok miatt elszigetelt és magára maradt volt. A hadihelyzet alakulása és a nagypolitika irányvétele nem kedvezett egy új szabadságharcnak, és annak hazai bázisa is túl szűknek bizonyult.⁴⁸

Ilyen helyzetben II. Rákóczi Ferenc 1735. februári tervezetét, hogy spanyol hajókkal francia partraszállást hajtsanak végre Dalmáciában, és a francia szolgálatban lévő huszárokkal az élen nyomuljanak magyar területre, Versailles már válasza sem méltatta.⁴⁹

Alig értek véget az előzetes békével 1735-ben a lengyel örökösödési háború közvetlen francia–osztrák összecsapásai, máris napirendre került VI. Károly császár második török háborúja.⁵⁰ Mivel egy újabb közvetlen nyugati támadástól nem kellett tartania, ugyanakkor 1736-ban orosz–török háború tört ki, VI. Károly is hadi előkészületeket tett. A cári udvarral kötött 1726-os szövetségi szerződés értelmében a 178 000 fős haderőből mintegy 57 000 főt Futak térségében, 25 000 főt Horvátországban és 10 000 főt Erdélyben vont össze a hadvezetés. A császár újabb török háborújával további balkáni területek megszerzésében reménykedett.

A hadműveletek 1737-ben az orosz–török eseményektől teljesen függetlenül kezdődtek, és kezdetben még török fennhatóságú területeken folytak. A császári–királyi seregekkel sikerült elfoglalni július 28-án Nist, július 31-én Viddint, előnyhöz jutni ugyanakkor a Duna völgyében, Novibazarban és Moldvában.

A nagy hadvezér, Savoyai Jenő azonban már nem élt, a helyébe állók pedig nem tudtak felnőni a feladatokhoz. Ezt egyébként is nehezítette, hogy erdős-hegyes, erősen átszegdelt terepen a sokkal mozgékonyabb törökök ellen kellett operálni, miközben a szultán keresztény alattvalóitól várt támogatás teljesen elmaradt. Így már az év végén a török hadvezetés kezébe csúszott át a kezdeményezés. Ez kapkodást eredményezett a Habsburg-hadak élén, ennek eredménye pedig az lett, hogy a törökök visszafoglalták Viddint és Nist.

1738-ban már a Porta kezdeményezett. Mivel a császári–királyi seregek állandóan kitértek a török hadak elől, módjukban volt elfoglalni Mehádiát és Orsovát. Ezt a két helységet a Habsburg-hadak még visszafoglalták, de akkor meg Új-Orsovát és Szendrőt vette birtokba a török haderő.

Az 1739-es hadjárat során is a törökök maradtak a kezdeményezők, fő céljuknak akkor Belgrád és Temesvár visszafoglalását tekintették. A július 22-i grockai ütközetben még állva maradt a Habsburg-csoportosítás, de Belgrád július 28. óta folyt ostroma során a hadvezetés elhamarkodott döntések sorozatát hozta. Legnagyobb tévedésként már augusztus 2-án feladta a még sokáig védelemre képes erődöt. Szeptember elsején pedig a császári–királyi hadvezetés szégyenletes feltételekkel terhes békét kötött. Minden hadászati indok nélkül lemondott mindazokról a Dunán és Száván túli területekről, amelyeket az előző török háborúban a Habsburg-hadak megszereztek.

Az 1736–39-es osztrák–török háború során a Habsburg-hadvezetés nem látta szükségesnek a magyar alakulatok számának növelését. Az 52 gyalogezred közül 3 volt hajdúkból szervezett, míg a lovasságot a 18 vértess- és 14 dragonyosezred mellett a 8 huszárezred alkotta a háború kitörésekor. A 92 000 fős hadra kelt hadseregben azonban csak 6 magyar huszárezredet, azaz 6000 főt vetettek be a regulárisok közül.⁵¹ Rajtuk kívül viszont mozgósítottak Magyarországról irreguláris erőként mintegy 6000 főt, a délvidéki és erdélyi katonai határőrvidékről mintegy 23 200 főt.⁵² Igazi teherterelt azon-

⁴⁸ K. Papp M.: Az 1735-i zendülés története. Kolozsvár, 1865.; Márki Sándor: Péro lázadása. Bp., 1982.; Máday Pál: Az 1735. évi békésszentandrási parasztfelkelés. Békésszentandrás, 1960.

⁴⁹ Kont Ingnác: II. Rákóczi Ferenc utolsó emlékirata a francia udvarhoz. Sz 1912. 207. skk.; Márki Sándor: Rákóczi adriai tervei. Bp. 1915.

⁵⁰ E háborúról lásd: (Fr. W. K. Graf von Schmettau:) Mémoires secrets de la guerre de Hongrie pendant les campagnes de 1737, 1738 et 1739 avec les reflexions critiques. Frankfurt, 1771.; J.N.Frh. v. Dubsky (kiad.): Kadi Omer Effendi: Die Kriege in Bosnien in den Feldzügen 1737–1739. Wien, 1789.; Karácson Imre (kiad.): III. Károly háborúja a törökökkel 1737–1739 Sahir bej és Szubki török történetírók leírása szerint. HK 1892, 323. skk.; Rédvay István: Az 1736. és 1739. közti törökországi háborúk. HK 1935. 63. skk., HK 1939. 36. skk.

⁵¹ KA, Feldakten, Ungarn 1737., Fasc. IV., VI., Ungarn 1739. Fasc. I., Manuscrite 1737–1739. Fasc. III., XXII., XXIII., Administration Belgrad 1721–1738. Fasc. VII.

⁵² KA, Feldakten, Ungarn 1738. Fasc. VI., VIII., Manuscrite 1738, Fasc. XXII. Vö: Gerba: i. m. XX. k. Anhang 22/A, 22/B.

ban a magyarságnak az jelentett, hogy a felvonulási és gyülekezési terület teljes egészében a Magyar Királyságban volt, és az óriási, természetben fizetett hadiadón túl ismét súlyos szállítási és elszállásolási kötelezettség hárult rájuk. Ezért sem került sor a reguláris magyar erők szaporítására.⁵³

Az egész háború során a Habsburg-hadvezetés teljes megelégedésére tevékenykedtek a magyarországi kiállítású huszár- és irreguláris alakulatok, ezek voltak a leghasznavehetőbbek a török ellen. Különösen kitűnt a Károlyi-huszárezred Boszniában báró Baranyay János generális-főstrázsamester alatt, elsődlegesen az 1737. augusztus 4-i banjalukai ütközetben.⁵⁴ Horvátországban herceg Esterházy Pál generális-főstrázsamester portyázó csoportosításában a katonai határőrvidékbeli irreguláris huszárok hívták fel magukra a figyelmet.⁵⁵ Az Erdélyből Havasalföldre betörő báró Ghillányi János generális-főstrázsamester seregébe beosztott saját huszárai ismét Bukarestig, míg a Pest vármegyei huszárok a moldvai Jászvásárig nyomultak előre.⁵⁶ Ugyanígy vezető szerepet játszottak 1737-ben a főerőknél a Dessőffy-, Csáky- és Splényi-huszárezred harcosai a magyar generálisok keze alatt, a Nishez és Viddinhez való előretöréskor. Az ő tevékenységük nagyban hozzájárult gróf Pálffy Károly lovassági tábornok, gróf Batthyány Károly altábornagy, báró Splényi Gábor és gróf Károlyi Ferenc generális-főstrázsamester hírnevének öregbítéséhez.⁵⁷ Az 1738. július 4-i kornyai ütközetben a viddini pasa serege elleni diadalban újra elsődlegesen a Dessőffy, Ghillányi- és Károlyi-huszárok remekeltek.⁵⁸ A főerők visszavonulásakor az irreguláris magyar erökhöz hasonlóan az utóvédharcokban hívták fel magukra a figyelmet.⁵⁹ Az 1739. július 22-i grockai ütközetrel kapcsolatosan is csak dicséri a császári-királyi hadvezetés a magyar huszárokat.⁶⁰

A török hadvezetés is ismét célszerűnek látta magyar segélyhadak szervezését. Így magyarországi mozgolódás reményében, amelyre utaló hírek érkeztek a lengyel határmenti területekről,⁶¹ már 1736 végén török földre hívták az addigra elhunyt II. Rákóczi Ferenc idősebb fiát, Józsefet.⁶² 1737-ben azután a tervezett magyar segélyhadak élére állította a Porta Máriaissy Ádám generálist, az ugyancsak generálissá kinevezett Pápai Jánost, az agg diplomatát és czredessé előléptetve az addig kapitányként francia szolgálatban állt és Rákóczi Józseffel érkezett Pázmándy Pétert.⁶³ Megkezdődött a moldvai és a havasalföldi magyarok között a toborzás, de ez ugyanúgy szinte teljes érdektelenségbe fulladt, mint az ugyancsak ismét megkísérelt erdélyi toborzás is. Ezen még a rodostói emigráns magyarok hadba szállása sem segített. Alig 100 magyar jelentkezett Hotinban, Benderben és Viddinben a gyülekezőhelyeken, hogy a török oldalán kíván fegyvert fogni.⁶⁴

Megindult ugyan korábban néhány helyen, így 1737 közepén Debrecen környékén, 1738 elején a délvidéki katonai határőrvidéken, majd a Temesi bánságban és Erdélyben egy Rákóczi-párti mozgo-

⁵³ KA, Feldakten, Ungarn 1737. Fasc. VIII.; *Vaniček*: i. m. I. k. 478. skk.

⁵⁴ *Rédvay István*: Az 1737. augusztus 4-i banjalukai ütközet, HK 1934. 204. skk.

⁵⁵ KA, Feldakten, Ungarn 1737. Fasc. I.

⁵⁶ HL, Hadik András tábornagy iratai. Fasc. I., Splényi-család iratai, Fasc. VI.; KA, Feldakten, Ungarn 1737. Fasc. I.

⁵⁸ HL, Gillányi János tábornok iratai, Fasc. XIV.; KA, Feldakten, Ungarn 1738. Fasc. VIII.

⁵⁹ KA, Feldakten, Ungarn 1738. Fasc. VI., IX., X., Ungarn 1739. Fasc. XI., XII., XV., Manuscripte 1739. Fasc. XXIII.

⁶⁰ KA, Feldakten, Ungarn 1739. Fasc. XII., XIII.

⁶¹ *Lukinich Imre*: Az utolsó Rákócziak. *Lukinich Imre* (szerk.): Rákóczi-émlékkönyv, Bp., é. n. I. k. 277. skk.

⁶² A. E. (C. P.) Hongrie et Transsylvanie, Fasc. 18. Fol. 399. skk. Vö: *H. S. E.*: Merkwürdiges Leben und Thaten des Prädententen von Ungarn und Siebenbürgen Joseph Ragoczi und seiner Vorfahren für die curiose Welt. Frankfurt–Leipzig, 1739.; *Karácson*: i. m. 113. skk.; Thaly Kálmán (kiad.): *Desar de Saussure*: Lettres. Bp., 1909. 180. skk.; *Mikkés Kelemen*: Törökországi levelei. Bp. 1978. 251. skk.

⁶³ *Karácson*: i. m. 115. skk.

⁶⁴ *Karácson*: i. m. 111. skk.; *Thaly*: 1888. i. m. 24. skk

lódás, de a kormányhatóságok ezt végül is rövid úton fel tudták számolni.⁶⁵ Ilyen körülmények között az 1738. január 20-i szövetségi szerződés teljesen értéktelen volt a Porta számára.⁶⁶

Rákóczi József Viddinbe érkezésének hatására is csak szórványos egyéni elsőzés következett be a Habsburg-haderőnél. Hiábavalónak bizonyultak Rákóczi Józsefnek a magyarokhoz intézett felhívásai, hogy keljenek fel szabadságuk védelmére.⁶⁷ Azt a kevés magyart, aki a török oldalára igyekezett volna, elfogták a hazai hatóságok, és minden megmozdulást eleve lehetetlenné tettek. Kegyetlenül üldözték mindazokat, akik Rákóczi felhívását terjesztették. Sőt magát a fejedelemlétséget is felségárulás és lázadás vádjával törvényen kívül helyezték és fejére vérdíjat tűztek ki, és még a pápával is kiátkoztatta a bécsi udvar. Így az általánosan meglévő szimpátia megnyilatkozása erősen korlátozott maradt.⁶⁸

Végül is Rákóczi József „hadereje” alig másfélszáz magyarból állt. Erre a török hadvezetés lemondott arról, hogy ezt a maroknyi hadat az eredeti elképzelésnek megfelelően Temesvár felé indítsa.⁶⁹ Miután pedig a már betegen török földre érkezett Rákóczi József az év november 10-én a bulgáriai Csernavodában, ahová a török hadvezetés visszaküldte, elhunyt,⁷⁰ a békeszerződésbe csak a magyar menekültek további török birodalombéli tartózkodását foglalták bele.⁷¹

A Porta érdeklődése a magyar ügy iránt ezzel lezárult, még kísérletet sem tett például II. Rákóczi Ferenc Párizsban élt ifjabb fiának, Györgynek török földre hívására. A kevés magyar főparancsnokává Csáky Mihály generálist nevezték ki. Az ő feladata azonban már csak a magyarok újólagos letelepítésére korlátozódott.⁷²

Egyébként a harmadik hadviselő félnél is szolgáltak magyarok. Mivel a császári-királyi haderő Oroszország szövetségeseiként kapcsolódott be a törökellenes háborúba, már 1736-ban engedélyezte a bécsi hadvezetés, hogy az orosz hadsereg három huszárezredét Magyarországról egészítsék ki hadilétszáma. 1737-ben így mintegy ötszázan távoztak el.⁷³

A magyarok közül végül is igazán jelentős szerepet az e háborúban elszenvedett hadászati vereség ellenére a Habsburg-haderőben küzdők játszottak. A hadszíntér sajátosságaihoz leginkább a huszárok tudtak alkalmazkodni. Éltek is az adott lehetőséggel, és számos önálló vállalkozással arattak kisebb sikert a török hadak ellen. A hadra kelt sereg felső vezetése ezért szinte minden jelentésben a magyar huszárok számának szaporítása érdekében emelt szót. A vezénylő tábornokok tanúsították, hogy a siker elmaradása nem a huszárokon múlt.⁷⁴ Miután például az 1737. augusztus 4-i banjalukai ütközetben a török túlerővel szemben vereséget szenvedett Baranyay generális csoportosítása, Hild-

⁶⁵ KA, Feldakten, Ungarn 1737. Fasc. VIII., IX., Manuscrite 1739. Fasc. XXII.; K. Papp M.: Egy felségértési per történetéhez. Történelmi Lapok (Kolozsvár), 1875.; Rédvay: 1935. i. m. 206. sk.

⁶⁶ HHStA, Kriegsacten 1738. Fasc. 327.; KA, Feldakten, Ungarn 1737. Fasc. III.; Thaly Kálmán: Az utolsó erdélyi hadjárat. TT, 405. skk.

⁶⁷ A. E. (C. P.), Hongrie et Transylvanie, Fasc. 18. Fol. 437. skk., Turquie, Fasc. 100. Fol. 71. skk. Vö: Ignace Kont: Le prince Joseph Rákóczi et la diplomatie française. Revue de Hongrie 1912. 94. skk.

⁶⁸ KA, Feldakten, Ungarn 1738. Fasc. IX.; BAZmL, Acta politica, Mat. II. Fasc. I. Nr. 343.; Mikes: i. m. 259. skk.; Rédvay: 1935. i. m. 265. skk.; Köpeczi-R. Várkonyi: i. m. 422. skk.; Lehoczky G.: A bereg megyei orosz nép Rákóczi mellett tüntet 1738-ban. Századok 1867. 280. skk.

⁶⁹ HHStA, Turcica 1737. Fasc. 103a.; Mikes: i. m. 268. skk.; Kont: 1912. i. m. 94. skk.; Turchányi T.: Az 1738. évi török háborúk, tekintettel Rákóczi József-re. A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum Társulat Értesítője (Temesvár), XXI. k. 1906.; Lukinich Imre: Az 1736–1739-iki török háború és a Rákóczi-kérdés. Akadémiai Értesítő 1932. 181. skk.

⁷⁰ Karácson: i. m. 126.; Mikes: i. m. 271.; E. Pillias: La mort du prince Joseph Rákóczi. Nouvelle Revue de Hongrie 1931.

⁷¹ HHStA, Kriegsacten 1739. Fasc. 327.

⁷² Karácson: i. m. 128. skk.; Rédvay: 1938. i. m. 35. skk.

⁷³ OSzKK, Fol Hung. Fasc. 1392.; Honfi: i. m. 104.

⁷⁴ KA, Feldakten, Ungarn 1737. Fasc. VIII., Ungarn 1739. Fasc. XV.; HHStA, Turcica 1739. Fasc. 105b.

burghausen táborszernagy védelmébe vette őt. Hangsúlyozta, hogy nem a hadak irányítása miatt következett be a kudarc. Külön kiemelte a magyar tábornok bátorságát. Ezt követően a magyar huszárokról szólt elismerően. Ehhez tette hozzá, hogy a német vértés- és gyalogezredek megfutamodása kárhoyztatható a vereséggel kapcsolatban.⁷⁵

Ilyen körülmények között a vesztes háború után a hadvezetéssel szemben elrendelt felelőségre vonás nem érintett egyetlen magyar parancsnokot sem.⁷⁶ Ugyanakkor éppen az e háborúban tanúsított magatartás alapozta meg azt a bizalmat, amely alapján az 1740-ben kitört osztrák örökösödési háborúban trónutódlásának fegyveres biztosítását Mária Terézia királynő elsődlegesen magyar alattvalóitól várta.

⁷⁵ KA, Feldakten, Ungarn 1737. Fasc. VIII.

⁷⁶ *Rédvay*: 1935. i. m. 100. skk.